

Na osnovu člana 17. Zakona o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 38/02), Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na sjednici održanoj 30. septembra 2003. godine, donijelo je

**ODLUKU
O PRIHVATANJU "STANDARDNIH PRAVILA ZA
IZJEDNAČAVANJE MOGUĆNOSTI ZA OSOBE SA INVALIDITETOM"**

I

Ovom odlukom prihvataju se "Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom" (u daljem tekstu: Standardna pravila), koje je Generalna skupština Ujedinjenih naroda usvojila 23. decembra 1993. godine.

II

Nadležni organi vlasti u Bosni i Hercegovini, entiteti i Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine, obavezni su da zajedničkim djelovanjem provode aktivnosti u cilju poboljšavanja položaja osoba sa invaliditetom. Aktivnosti nadležnih organa vlasti u Bosni i Hercegovini su utemeljene na Standardnim pravilima koja se ovom odlukom prihvataju kao polazište za kreiranje novog pristupa prema osobama sa invaliditetom.

III

Sastavni dio ove odluke su Standardna pravila.

IV

Odluka i Standardna pravila stupaju na snagu danom objavljivanja u "Službenom glasniku BiH", a objavit će se i u službenim glasilima entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. VM broj 217/03 Predsjedavajući 30. septembra 2003. godine Vijeća ministara BiH Sarajevo Adnan Terzić,s.r.

**STANDARDNA PRAVILA
ZA IZJEDNAČAVANJE MOGUĆNOSTI ZA OSOBE SA INVALIDITETOM**

OSNOVNI POJMOVI INVALIDDSKE POLITIKE

1. Pojmovi koji se ovdje nabrajaju u svojoj biti počivaju na konceptima Svjetskog programa djelovanja u vezi sa osobama sa invaliditetom. U pojedinim slučajevima odražavaju i razvoj do kojeg je došlo tokom Dekade invalidnih osoba Ujedinjenih naroda. Broj41-Strana980 SLUŽBENI GLASNIK BiH Srijeda,24.decembra2003. Invaliditet i hendikep

2. Termin "invaliditet " (dostability) zajednički je izraz za veliki broj različitih funkcionalnih ograničenja koja se pojavljuju u svakoj populaciji svake zemlje u svijetu. Ljudi mogu biti invalidizirani fizičkim, intelektualnim i osjetilnim oštećenjima, zdravstvenim stanjem ili mentalnom bolešću. Ovakva oštećenja, stanja ili bolesti mogu biti po svojoj prirodi nešto trajno ili prolazno.

3. Termin "hendikep" (hencicap) znači gubitak ili ograničenje mogućnosti sudjelovanja u životu zajednice ravnopravno SA ostalima. On opisuje susret osobe s invaliditetom i njene okoline. Svrha ovog termina je naglašavanje manjkavosti u okolini i u mnogim organiziranim aktivnostima društva, na primjer u informisanju, komunikaciji i obrazovanju, čime se onemogućuje ravnopravno sudjelovanje osoba s invaliditetom.

4. Upotebu dvaju termina "invaliditet" i "hendikep," kako je definisano u prethodnim tačkama, treba gledati u svjetlu moderne historije invalidnosti. Navedeni izrazi često su zbunjivali svojom neodređenošću što je škodilo u kreiranju politike i akcija u ovoj oblasti.

5. Nova međunarodna klasifikacija oštećenja invaliditeta i hendikepa pravi jasnu razliku između "oštećenja", "invaliditeta" i "hendikepa". Ove klasifikacije široko se koriste na područjima rehabilitacije, obrazovanja, u statistici, policiji, zakonodavstvu, demokratiji, sociologiji, ekonomiji i antropologiji. Sadašnja terminologija priznaje da je potrebna usmjerenost, kako na individualne potrebe (kao što su rehabilitacija i tehnička pomagala) tako i na manjkavosti u društvu (razne prepreke sudjelovanja). Prevencija

6. Pojam "prevencija" označava akciju kojoj je cilj spriječiti pojavljivanje fizičkog, intelektualnog, psihijatrijskog, ili osjetilnog oštećenja (primarna prevencija) odnosno spriječiti da oštećenje prouzrokuje trajna funkcionalna ograničenja ili invaliditet (sekundarna prevencija). Prevencija može obuhvatati mnogo raznolikih djelovanja, kao što su primarna zdravstvena zaštita, prenatalna postnatalna njega, obrazovanje i prehrana, kampanje imunizacije protiv zaraznih bolesti, mjere za suzbijanje endemskih bolesti, sigurnosni propisi, programi za sprečavanje nesreća na raznim mjestima uključujući adaptaciju radnih mjesta radi sprečavanja profesionalnih invaliditeta i bolesti, te prevencija invaliditeta koji su posljedica zagađenja okoline i oružanih sukoba. Rehabilitacija

7. Termin "rehabilitacija" odnosi se na proces koji ima za cilj da osobama sa invaliditetom omogući postizanje održavanje njihovog optimalnog fizičkog, intelektualnog, psihijatrijskog i/ili društvenog funkcionalnog nivoa, čime im se pruža mogućnost da promijene svoj život u cilju većeg stepena nezavisnosti. Rehabilitacija može obuhvatiti mjere za osposobljavanje i/ili obnovu funkcija, ili za nadoknadu gubitka ili nedostatka neke funkcije ili funkcionalnog ograničenja. Proces rehabilitacije ne obuhvata početnu medicinsku zaštitu. On odrazumijeva širok spektar mjera i aktivnosti od osnovne i opće rehabilitacije do ciljanih aktivnosti, kao npr. profesionalna rehabilitacija. Izjednačavanje mogućnosti.

8. Termin "Izjednačavanje mogućnosti" označava proces kojim različiti sistemi društva i okoline, kao što su službe, djelatnosti, informisanje i dokumentacija, postaju dostupni svima, posebno osobama sa invaliditetom.

9. Princip jednakih prava podrazumijeva da su potrebe svakog od ovih pojedinaca jednako važne te da ove potrebe trebaju biti osnovom za planiranje u ljudskim društvima, s tim da se sve raspoložive mogućnosti moraju upotrijebiti na način kojim će se svakom pojedincu osigurati jednaka mogućnost sudjelovanja.

10. Osobe sa invaliditetom članovi su društva i imaju pravo ostati u svojim lokalnim zajednicama. Trebaju dobiti podršku koja im je potrebna u okviru redovnih struktura školstva, zdravstva, zapošljavanja i socijalnih službi.

11. Osobe s invaliditetom koje steknu jednaka prava trebaju imati jednake obaveze. Koliko se ova prava ostvaruju, toliko društvena zajednica treba povećavati svoja očekivanja od osoba s invaliditetom. Dio procesa ostvarivanja jednakih mogućnosti treba biti pomoć osobama sa invaliditetom da preuzmu svoju punu odgovornost kao članovi društvene zajednice. UVOD Bosna i Hercegovina, Svjesna preuzete obaveze, po Povelji Ujedinjenih naroda, da zajedničkim i posebnim akcijama u saradnji s organizacijom promiču viši životni standard, punu zaposlenost i uslove za ekonomski i socijalni napredak i razvoj. Potvrđujući ponovo svoje zalaganje za ljudska prava i temeljne slobode, za socijalni pravdu te dostojanstvo i vrijednost ljudske osobe, što je proglašeno u Povelji. Pozivajući se posebno na međunarodne standarde o ljudskim pravima, koji su postavljeni u Općoj deklaraciji o pravima čovjeka, Međunarodnom ugovoru o ekonomskim, socijalnim, kulturnim pravima te u Međunarodnom ugovoru o građanskim i političkim pravima. Podvlačeći da navedeni instrumenti proglašavaju kako prava koja se njima priznaju trebaju biti zagarantovana svim pojedincima bez diskriminacije.

Pozivajući se na Konvenciju o pravima djeteta, koja i zabranjuje diskriminaciju temeljenu na invalidnosti i zahtijeva posebne mjere da bi se osigurala prava djeci sa invaliditetom, te na Međunarodnu konvenciju o zaštiti i pravima svih radnika migranata i članova njihovih porodica, koja osigurava neke zaštitne mjere za sprečavanje invalidnosti.

Pozivajući se također, na odredbe Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena da bi se osigurala prava djevojkama i ženama sa invaliditetom. Uzimajući u obzir Deklaraciju o pravima invalidnih osoba, Deklaraciju o pravima mentalno retardiranih osoba, Deklaraciju i o socijalnom napretku i razvoju, Načela zaštite osoba s mentalnom bolešću i poboljšanja zaštite za mentalno zdravlje, kao i drugih relevantnih instrumenata koje je usvojila Generalna skupština. Uzimajući u obzir relevantne konvencije i preporuke koje je usvojila Međunarodna organizacija rada, s posebnim isticanjem prava na zapošljavanje bez diskriminacije osobe sa invaliditetom.

Svjesne relevantnih preporuka i djelovanja Organizacije Ujedinjenih naroda za odgoj, umjetnost i kulturu (UNESCO), naročito Svjetske deklaracije o obrazovanju za svakoga, te Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) i Dječijeg fonda Ujedinjenih naroda (UNICEF), kao i drugih zainteresovanih organizacija.

Priznajući da Svjetski program djelovanja u vezi sa osobama sa invaliditetom i u njemu iznesena definicija izjednačavanja mogućnosti predstavljaju najozbiljnije nastojanje međuna Srijeda, 24. decembra 2003. SLUŽBENI GLASNIK BiH Broj 41-Strana 981 rodne zajednice da svi raznovrsni međunarodni instrumenti i preporuke postanu praktički i konkretno djelotvornima, Prihvatajući da su ciljevi Dekade invalidnih osoba Ujedinjenih naroda (1983. - 1992.) za primjenu Svjetskog programa djelovanja još uvijek punovažni pa traže hitnu kontinuiranu akciju. Podsjećajući da je Svjetski program djelovanja utemeljen na idejama koje jednako vrijede za zemlje u razvoju kao i za industrijalizirane zemlje.

Uvjerene da su pojačani naponi potrebni kako bi i osobe sa invaliditetom postigle puno i jednako ostvarivanje ljudskih prava i sudjelovanje u društvu, Ponovno naglašavajući da osobe sa invaliditetom i njihovi roditelji, oni koji ih njeguju, zastupnici i organizacije moraju biti aktivni partneri nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko u planiranju i primjeni svih mjera koje utiču na njihova građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava.

Provodeći Rezoluciju 1990/26 Ekonomskog i socijalnog vijeća, te djelujući na temelju posebnih mjera, koje se detaljno nabrajaju u Svjetskom programu djelovanja, a potrebne su da bi osobe sa invaliditetom postigle jednakost sa drugima, Bosna i Hercegovina je usvojila niže navedena Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom, sa ciljem:

- a) da istaknu kako svako djelovanje na polju invalidnosti pretpostavlja odgovarajuće znanje i iskustvo o stanju i posebnim potrebama osoba sa invaliditetom;
- b) da naglase kako proces koji ide za tim da se svaki oblik društvenog organizovanja učini dostupnim svakome predstavlja temeljni cilj socio-ekonomskog razvoja;
- c) da daju oblike kritičnih aspekata socijalne politike na polju invalidnosti, uključujući prema potrebi, aktivno podsticanje tehničke i ekonomske saradnje;
- d) da pruže modele za proces donošenja odluka nužan za podsticanje jednakih mogućnosti, imajući na umu veoma različit tehnički i ekonomski nivo kao i činjenicu da se u ovom procesu mora odraziti suštinsko razumijevanje kulturalnog konteksta u kome se on zbiva kao i odlučujuće uloge koju u njemu imaju osobe sa invaliditetom;
- e) da predlože državne mehanizme za tijesnu saradnju među državama, organima sastava Ujedinjenih nacija, drugim nevladinim tijelima te organizacijama osoba sa invaliditetom;
- f) da predlože efikasan mehanizam za nadzor nad procesom kojim nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko nastoje postići izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom.

I -PREDUSLOVI ZA RAVNOPRAVNO SUDJELOVANJE

Pravilo 1. Razvijanje svijesti

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju poduzimati akcije da se u društvu razvija svijest o osobama s invaliditetom, njihovim pravima, njihovim potrebama, njihovim potencijalima i njihovom doprinosu.

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko se moraju pobrinuti da odgovorni organi daju odgovarajuće informacije o dostupnim programima i službama osoba sa invaliditetom, njihovim porodicama, stručnjacima određenih struka i široj javnosti. Informacije koje se daju osobama s invaliditetom trebaju biti pružene u njima pristupačnom obliku.

2. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju pokretati i podupirati informativne kampanje o osobama s invaliditetom te o politici na području invalidnosti, šireći poruku kako su osobe sa invaliditetom građani sa jednakim pravima i

obavezama poput ostalih građana, te na taj način opravdati mjere za uklanjanje prepreka njihovom punom sudjelovanju.

3. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju podsticati pozitivno prikazivanje osoba sa invaliditetom u masovnim medijima; u toj stvari treba konsultovati organizacije osoba sa invaliditetom.

4. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko se moraju pobrinuti da programi edukacije javnosti u svim svojim aspektima odražavaju načelo pune participacije i jednakosti.

5. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju pozvati osobe sa invaliditetom, njihove porodice i organizacije da sudjeluju u programima prosvjećivanja javnosti koje se odnose na pitanje invalidnosti.

6. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju podsticati preduzeća privatnog sektora da probleme invalidnosti uključe u sve oblike svog djelovanja.

7. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju pokrenuti i promicati programe kojima je svrha podizanje svijesti osoba s invaliditetom o vlastitim pravima i potencijalu. Poraslo samopouzdanje i veće ovlasti pomoći će osobama s invaliditetom da iskoriste mogućnosti koje su im na raspolaganju.

8. Podizanje svijesti treba biti važan dio odgoja djece sa invaliditetom, kao i dio rehabilitacijskih programa. Osobe sa invaliditetom mogu također, pomoći jedne drugima u podizanju samosvijesti djelovanjem svojim vlastitim organizacijama. 9. Podizanje svijesti i osjetljivost treba biti dio obrazovanja sve djece i mora biti sastavni dio programa rada učitelja i svih stručnjaka.

Pravilo 2. Zdravstvena zaštita

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju osigurati efikasnu zdravstvenu zaštitu osobama s invaliditetom.

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju raditi na stvaranju programa na kojima će raditi multidisciplinirani timovi stručnjaka sa svrhom ranog otkrivanja, dijagnosticiranja i tretmana oštećenja. Time se mogu spriječiti, umanjiti ili ukloniti invalidizirajući učinci. U takvim programima treba osigurati punu individualnost u sudjelovanju osoba s invaliditetom i njihovih porodica, kao i sudjelovanje organizacija osoba s invaliditetom na nivou planiranja metoda tretmana i njihova vrednovanja.

2. Predstavnici lokalnih zajednica trebaju biti osposobljeni za sudjelovanje u područjima djelovanja kao što su rana detekcija oštećenja, osiguranje primarne pomoći upućivanje mjerodavnim službama.

3. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju osigurati da osobe sa invaliditetom, posebno najmanja djeca, dobivaju istu kvalitetu zdravstvene zaštite u okviru istog sastava kao i ostali članovi društvene zajednice.

4. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko se trebaju pobrinuti da medicinsko i paramedicinsko osoblje dobiva adekvatnu obuku i opremu za pružanje zdravstvene zaštite osoba sa invaliditetom te da mu budu dostupne relevantne metode i terminologija tretmana. Broj41-Strana982 SLUŽBENI GLASNIK BiH Srijeda,24.decembra2003.

5. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju osigurati da medicinsko, paramedicinsko i ostalo osoblje dobiva odgovarajuću obuku kako ne bi davalo neprikladne savjete roditeljima pa na taj način sužavalo mogućnosti izbora za njihovu djecu. Obuka treba biti kontinuirani proces i treba se temeljiti na najnovijim raspoloživim saznanjima.

6. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko se trebaju pobrinuti da osobe sa invaliditetom mogu dobiti bilo koje redovno liječenje i lijekove koji im zatrebaju da bi očuvali ili poboljšali svoj funkcionalni nivo.

Pravilo 3. Rehabilitacija

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju osigurati pružanje rehabilitacijskih usluga osobama s invaliditetom kako bi postigle i mogle održati svoj optimalni nivo nezavisnosti i djelovanja.

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju stvoriti državne programe rehabilitacije za sve vrste osoba s invaliditetom. Takvi programi moraju se temeljiti na stvarnim individualnim potrebama osoba s invaliditetom te na načelima njihova punog sudjelovanja i jednakosti.

2. Takvi programi trebaju sadržavati širok niz djelatnosti, kao što su vježbanje osnovnih sposobnosti da bi se popravile ili kompenzirale oštećene funkcije, savjetovanje osoba sa invaliditetom i njihovih porodica, razvoj samopouzdanja, te povremene usluge kao što su dijagnosticiranje i stručno vođstvo.

3. Svim osobama s invaliditetom, uključujući one sa teškim i/ili višestrukim invaliditetom, koje trebaju rehabilitaciju, ona mora biti dostupna.

4. Osobe s invaliditetom i njihovi roditelji trebaju dobiti mogućnost sudjelovanja u planiranju i organizaciji rehabilitacijskih službi koje se na njih odnose.

5. Sve rehabilitacijske službe trebaju biti na raspolaganju u lokalnoj zajednici gdje osoba sa invaliditetom živi. Međutim, u nekim slučajevima, da bi se postigli određeni ciljevi obuke, mogu se organizirati i posebni, vremenski ograničeni rehabilitacijski kursevi u internatskim uslovima, gdje je to moguće.

6. Osobe s invaliditetom i njihove porodice treba podsticati da se zapošljavaju u rehabilitaciji, na primjer kao kvalifikovani učitelji, instruktori i savjetnici.

7. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju iskoristiti stručno iskustvo osoba s invaliditetom kod formulisanja i vrednovanja rehabilitacijskih programa.

Pravilo 4. Pomoćne službe

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju osigurati razvoj i pružanje pomoćnih usluga, uključujući i pomagala za osobe s invaliditetom, da bi im se pomoglo u povećavanju nivoa nezavisnosti u svakidašnjem životu i da bi mogle stvarati svoja prava.

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju osigurati nabavku pomagala i opreme, ličnu pomoć i usluge tumača, u skladu sa osobama sa invaliditetom, jer su to važne mjere za postizanje ravnopravnih mogućnosti. 2. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju podupirati razvoj, proizvodnju, distribuciju i servisiranje pomagala i opreme kao i popularizaciju znanja o njima. 3. Da bi se ovo postiglo treba iskoristiti općenito dostupna tehnička znanja. U državama gdje postoji industrija visoke tehnologije treba je u potpunosti iskoristiti za povećanje standarda pomagala i opreme. Važno je stimulirati razvoj i proizvodnju jednostavnih i jeftinijih pomagala, služeći se gdje je moguće domaćim materijalima i lokalnim proizvodnim kapacitetima. Osobe s invaliditetom mogu biti uključene u proizvodnju ovih pomagala. 4. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju prihvatiti da svim osobama s invaliditetom koje trebaju pomagala moraju biti na odgovarajući način dostupna, uključujući tu i finansijsku mogućnost. To može značiti da se oprema i pomagala trebaju davati besplatno, odnosno po cijeni koju osobe s invaliditetom ili njihove porodice mogu platiti. 5. U rehabilitacijskim programima za pružanje pomagala i opreme nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko moraju uzeti posebne zahtjeve koji se postavljaju za pomagala koje se daju djevojčicama i dječacima sa invaliditetom, obzirom na oblik, trajnost i prilagođenost za dječiji uzrast. 6. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko moraju pomagati razvoj i pružanje individualnih programa asistencije te službi tumača, pogotovo za osobe s teškim ili višestrukim invaliditetom. Takvi programi podižu nivo sudjelovanja osoba sa invaliditetom u svakidašnjem životu kod kuće, na poslu, u školi i u časovima razonode. 7. Programi lične asistencije trebaju biti koncipirani tako da osobe sa invaliditetom koje se njima koriste imaju odlučujući uticaj u pogledu načina kako će se ti programi pružati. II -PODRUČJA OSTVARIVANJA RAVNOPRAVNOSTI
Pravilo 5. Pristupačnost

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju spoznati sveopću važnost pristupačnosti u procesu izjednačavanja mogućnosti u svim društvenim sferama. Za osobe sa invaliditetom bilo koje vrste nadležne

vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko moraju (a) uvoditi programe akcija koje će fizičku okolinu činiti pristupačnom i (b) poduzeti mjere da osiguraju dostupnost informacija i komunikacija.

(a) Dostupnost fizičke okoline 1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju poduzeti mjere da se u fizičkoj okolini uklanjaju prepreke sudjelovanja svih. Te su mjere stvaranja standarda i smjernica kao i nastojanja oko uvođenja zakonskih propisa kojima je cilj osiguranje pristupačnosti u razna mjesta boravka, kao što su stanovi, zgrade, javna prevozna sredstva i druga sredstva prevoza, ulice i druga mjesta izvan kuće. 2. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko se trebaju pobrinuti da arhitekti, građevinski inženjeri i drugi koji se profesionalno bave projektovanjem i gradnjom fizičke okoline, dobijaju odgovarajuće informacije o nastojanjima u vezi sa invaliditetom i mjerama za ostvarivanje pristupačnosti. 3. Zahtjev pristupačnosti treba biti od samog početka procesa projektovanja uključen u projektovanje i izgradnju fizičke okoline. 4. Potrebno je konsultovati organizacije osoba sa invaliditetom kod izrade standarda i normi za pristupačnost. Ove organizacije trebaju također biti uključene na lokalnom nivou od početnog planiranja dalje, kada se prave projekti Srijeda, 24. decembra 2003. SLUŽBENI GLASNIK BiH Broj 41-Strana 983 javnih zgrada kako bi se na taj način osigurala maksimalna pristupačnost.

(b) Dostupnost informacija i komunikacija 5. Osobe sa invaliditetom, a gdje je to moguće njihove porodice i zastupnici, trebaju imati u svim fazama djelovanja pristup punim informacijama o dijagnozi, o pravima i raspoloživim uslugama i programima. Ove informacije trebaju biti pružene u oblicima koji su osobama s invaliditetom pristupačni. 6. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju razviti strategiju kojom će informacijske usluge i dokumentaciju učiniti pristupačnima različitim vrstama osoba sa invaliditetom. Braille, zvučne snimke na vrpci, krupan tisak i druge odgovarajuće tehnologije treba raditi da bi se osigurala dostupnost pisanih informacija i dokumentacije osoba s oštećenjem vida. Slično, odgovarajuće tehnologije treba upotrijebiti da bi se osigurala dostupnost govornih informacija osobama oštećena sluha, kao i onima koji teže shvaćaju. 7. U obzir treba uzeti upotrebu znakovnih jezika u školovanju gluhe djece, te u njihovim porodicama i zajednicama. Službe tumača znakovnog jezika trebaju se osigurati i zato da bi se olakšala komunikacija između gluhih osoba i ostalih građana. 8. Isto tako, uzeti u obzir i potrebe osoba s drugim

komunikacijskim smatnjama. 9. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju podsticati medije, posebno televiziju, radio i novine, da svoje usluge učine pristupačnim. 10. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko se trebaju pobrinuti da novi, kompjuterizovani sistemi informisanja, koji se nude javnosti, budu ili od početka dostupni ili naknadno adaptirani da bi bili pristupačni osobama s invaliditetom. 11. Organizacije osoba s invaliditetom treba konsultovati kad se

kreiraju mjere sa ciljem da se informacijske usluge učine pristupačnim. Pravilo 6. Odgoj i obrazovanje

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju priznati načelo jednakih mogućnosti obrazovanja i odgoja u osnovnim, srednjim, i višim školama djeci, mladeži i odraslim osobama s invaliditetom u integrisanim uslovima.

Moraju se pobrinuti da školovanje osoba sa invaliditetom bude integralnim dijelom općeg školskog sistema.

1. Opći prosvetni organi odgovorni su za školovanje osoba s invaliditetom treba biti integralnim dijelom nacionalnog

prosvetnog planiranja, izrade školskih programa i organizacije škola. 2. Školovanje u redovnim školama pretpostavlja postojanje

tumača i drugih odgovarajućih pomoćnih službi. Potrebno

je osigurati adekvatnu pristupačnost i pomoćne službe

k kojima je cilj zadovoljiti potrebe osoba sa različitim

invaliditetima. 3. Roditeljske skupine i organizacije osoba sa invaliditetom

trebaju biti uključene u obrazovni proces na svim nivoima. 4. Gdje je školovanje obavezno, ono mora biti osigurano

djevojčicama i dječacima sa svim vrstama i stepenima

invaliditeta, uključujući i one najteže. 5. Posebnu pažnju treba posvetiti zaštiti za ove

skupine: (a) Najmanja djeca s invaliditetom; (b) Predškolska djeca s invaliditetom; (c) Odrasli s invaliditetom, posebno žene. 6. Da bi se ono što škola pruža prilagodilo osobama s

invaliditetom koje su uključene u radovne škole, nadležne

vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko

trebaju: (a) Imati jasno izraženu politiku, koju trebaju razumjeti i

prihvatiti kako škole tako i zajednica; (b) Dopustiti fleksibilnost školskih programa, s

dodavanjima i prigradnjama; (c) Osigurati kvalitetne materijale, permanentno obrazovanje

učitelja i rad pomoćnih učitelja. 7. Integrisano školovanje i programe koji se temelje na

djelovanju u općinskoj zajednici treba posmatrati kao

komplementarne pristupe za ostvarivanje ekonomičnog

školovanja i osposobljavanja za osobe sa invaliditetom.

Nacionalni programi djelovanja u općinama trebaju

podstaknuti općine da iskoriste i razviju svoje snage kako bi

omogućile obrazovanje osoba sa invaliditetom u lokalnoj

zajednici. 8. U situacijama gdje opći školski sistem zasad nije u stanju na

odgovarajući način zadovoljiti potrebe osoba s

invaliditetom, može se uzeti u obzir specijalno školovanje.

Cilj mu treba biti pripremanje učenika za školovanje u

redovnom školskom sistemu. Kvalitet ovakvog školovanja treba održavati iste standarde i težnje kakve ima i redovna škola, te mora biti usko povezana sa njome. Kao minimalno, učenici sa invaliditetom trebaju dobijati jednak dio sredstava za školovanje kao i učenici bez invaliditeta. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju postaviti kao cilj postupno integrisanje djelatnosti specijalnih škola u redovno školstvo. Prihvaćeno je da se u nekim slučajevima specijalno školovanje može danas smatrati najpogodnijim oblikom školovanja za neke učenike sa invaliditetom. 9. Zbog posebnih komunikacijskih potreba gluhih i gluhoslijepih osoba, za njihovo školovanje mogu biti odgovarajuće škole za takve osobe ili posebni razredi ili odjeljenja u redovnim školama. U početnoj fazi, posebno, treba naročitu pažnju posvetiti obuci koja je osjetljiva za njihovu kulturu, što će rezultirati u efikasnij komunikaciji i maksimalnoj nezavisnosti osoba koje su gluhe ili gluhoslijepe. Pravilo 7. Zapošljavanje

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju priznati načelo po kome osobe sa invaliditetom moraju biti ovlaštene koristiti se svojim ljudskim pravima, naročito na polju zapošljavanja. Kako u ruralnim tako i urbanim područjima moraju im biti pružene jednake mogućnosti za produktivno i korisno zapošljavanje na tržištu rada.

1. Zakoni i propisi o zapošljavanju ne smiju negativno diskriminisati osobe sa invaliditetom i ne smiju postavljati

prepreke njihovu zapošljavanju. 2. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju aktivno podupirati integraciju osoba sa invaliditetom u otvorena zapošljavanje. Ova aktivna podrška može se provoditi nizom mjera, kao što su profesionalno osposobljavanje, stimulativne kvotne sheme, rezervisana i posebna određena zaposlenja, zajmovi i pomoć za malu privredu, isključivo ugovaranje ili pravo prioriteta u proizvodnji, poreske olakšice, ugovorene olakšice ili druga tehnička ili finansijska pomoć preduzećima koja zapošljavaju osobe sa invaliditetom.

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju također, stimulisati poslodavce da učine razumne prilagodbe za osobe sa invaliditetom. Broj41-Strana984 SLUŽBENI GLASNIK BiH Srijeda,24.decembra2003.

3. Programi državnih akcija trebaju uključivati; (a) Mjere za projektovanje i prilagođavanje radnih mjesta i

radnih prostorija kako bi bile pristupačne osobama sa različitim invaliditetima; (b) Podršku upotrebi novih tehnologija i razvijanju proizvodnje pomagala, oruđa i opreme, kao i mjere za olakšavanje pristupa takvim spravama i opremi osobama s invaliditetom kako bi mogle dobiti i zadržati

posao; (c) Organizovanje odgovarajuće obuke i zapošljavanje kao i daljnja podrška, npr. ličnom asistencijom ili uslugama tumača. 4. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju pokrenuti i podupirati kampanje za podizanje nivoa svijesti javnosti sa svrhom da se nadvladaju negativni stavovi i predrasude u pogledu radnika s invaliditetom. 5. U svom svojstvu poslodavca nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju stvoriti povoljne uslove za zapošljavanje osoba sa invaliditetom u javnom sektoru. 6. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko, radničke organizacije i poslodavci trebaju sarađivati da bi se osigurala politika ravnopravnog primanja i napredovanja, plaća, mjera za poboljšanje radnih uslova radi izbjegavanja povreda i oštećenja, kao i da bi se osigurale mjere za rehabilitaciju zaposlenih koji su pretrpjeli povredu na poslu. 7. Za osobe sa invaliditetom cilj uvijek treba biti dobijanje zaposlenja u otvorenom tržišnom društvu. Za osobe sa invaliditetom čije potrebe se ne mogu zadovoljiti u otvorenim zapošljavanju alternativa mogu biti male jedinice zaštićenog ili potpomognutog zapošljavanja. Važno je da se kvaliteta ovakvih programa ocjenjuje po tome koliko su značajni i zadovoljavajući po pružanju mogućnosti osobama sa invaliditetom da dobiju zaposlenje na tržištu rada. 8. Treba preduzeti mjere da se osobe sa invaliditetom uključe u programe osposobljavanja i zapošljavanja u privatnom i neoficijelnom sektoru. 9. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko, radničke organizacije i poslodavci trebaju sarađivati sa organizacijama osoba sa invaliditetom u pogledu svih mjera kojima je cilj stvaranje mogućnosti osposobljavanja i zapošljavanja, uključujući fleksibilno radno vrijeme, posao sa skraćenim radnim vremenom, podjela posla s drugima, samozapošljavanje i stranje o osobi sa invaliditetom. Pravilo 8. Izdržavanje od prihoda i socijalna sigurnost

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko su odgovorne za socijalnu sigurnost i izdržavanje od prihoda za osobe sa invaliditetom.

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko se trebaju pobrinuti za odgovarajuću podršku osobama sa invaliditetom koje su, zbog invaliditeta ili sa njim povezanih faktora, povremeno izgubile prihode ili su im smanjeni, ili pak im je uskraćena mogućnost zapošljavanja. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko moraju paziti da se kod davanja podrške vodi računa o troškovima kojima su često izložene osobe sa invaliditetom i njihove porodice usljed invaliditeta. 2. U zemljama gdje postoje ili se stvaraju sistemi socijalne sigurnosti, socijalnog osiguranja ili drugih oblika socijalne

zaštite za opće građanstvo, nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko se moraju pobrinuti da takvi sistemi ne isključe ili ne diskriminiraju osobe sa invaliditetom.

3. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju također, osigurati pribavljanje podrške i socijalne zaštite pojedincima koji se brinu o osobi sa invaliditetom. 4. Sistemi socijalne sigurnosti trebaju sadržavati podsticanje za obnavljanje sposobnosti privređivanja osoba sa invaliditetom. Ti sistemi trebaju stvoriti ili pomoći organiziranje, razvoj i finansiranje profesionalnog osposobljavanja. Također, trebaju pomoći službama zapošljavanja. 5. Programi socijalne sigurnosti trebaju također, pružiti podsticaj osobama sa invaliditetom da traže zaposlenje kako bi stvorile ili obnovile svoju sposobnost privređivanja. 6. Podrška za povećanje prihoda treba trajati sve dotle dok postoje invalidizirajući uslovi i to na način da ne destimuliraju osobe sa invaliditetom od traženja zaposlenja. Podrška treba biti smanjena ili prekinuta kada osobe sa invaliditetom postignu adekvatan i siguran prihod. 7. U zemljama gdje se socijalna sigurnost u velikoj mjeri

ostvaruje u privatnom sektoru treba podstaknuti lokalne zajednice, dobrotvorne organizacije i porodice da razviju mjere samopomoći i stvore pobude za zapošljavanje ili djelatnosti vezane za zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Pravilo 9. Porodični život i lični integritet

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju podsticati puno sudjelovanje osoba sa invaliditetom u porodičnom životu. Trebaju promicati njihovo pravo na lični integritet i paziti da zakoni ne deskriminiraju osobe sa invaliditetom u pogledu spolnih veza, braka i roditeljstva.

1. Osobama sa invaliditetom treba omogućiti da žive sa svojim porodicama. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju dati podsticaj da se u porodično savjetovanje uključe odgovarajući sadržaji koji se odnose na invaliditet i njegov uticaj na porodični život. Porodicama koje imaju člana sa invaliditetom trebaju biti pružene mogućnosti prekida u radu i korištenja usluga tuđe pomoći.

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko moraju ukloniti sve nepotrebne prepreke osobama koje žele biti staratelji ili usvojiti dijete ili odraslu osobu sa invaliditetom. 2. Osobama sa invaliditetom ne smije se uskratiti mogućnost doživljavanja spolnosti da uspostave spolne odnose i roditeljstvo. Uzimajući u obzir da bi osobe sa invaliditetom mogle imati poteškoća kod stupanja u brak i zasnivanja porodice, nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju podupirati stvaranje mogućnosti odgovarajućeg savjetovanja. Osobama sa invaliditetom

moraju biti jednako kao i ostalim građanima dostupne metode planiranja porodice kao i informacije o spolnom funkcionisanju njihovih tijela, pružene na njima pristupačan način. 3. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju promicati mjere za mijenjanje negativnih gledanja na brak, spolnost i roditeljstvo osoba sa invaliditetom, posebno djevojaka i žena, koja još uvijek prevladavaju u društvu. Treba podsticati medije da odigraju važnu ulogu u uklanjanju ovakvih negativnih stavova. 4. Osobe sa invaliditetom i njihove porodice trebaju dobijati pune informacije o mjerama opreza pred spolnim i drugim oblicima zlopotreba. Osobe sa invaliditetom posebno su podložne zlopotrebi u porodici, užoj zajednici ili ustanovama pa trebaju biti upućene kako zlopotrebu Srijeda, 24. decembra 2003. SLUŽBENI GLASNIK BiH Broj 41-Strana 985

izbjegli i kako je prepoznati kad se dogodi pa treba takav čin prijaviti.

Pravilo 10. Kultura

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko se trebaju pobrinuti da osobe budu integrisane i da mogu sudjelovati u kulturnim djelatnostima na ravnopravnoj osnovi.

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju osigurati da osobe sa invaliditetom imaju prilike iskoristiti svoje kreativne, umjetničke i intelektualne potencijale, ne samo za svoje vlastito dobro već i za obogaćivanje zajednice u kojoj žive, bila ona seoska ili gradska. Primjeri takvih aktivnosti su ples, muzika, književnost, pozorište, likovne umjetnosti, slikanje i kiparstvo. U zemljama u razvoju posebno treba staviti naglasak na tradicionalne i savremene umjetničke forme, kao što su lutkarstvo, recitacija i pričanje priča.

2. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju promicati za osobe sa invaliditetom pristupačnost i mogućnost korištenja prostora za kulturne priredbe i usluge, kao što su pozorišta, muzeji, kina i knjižnice. 3. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju dati podsticaj za stvaranje i upotrebu specijalnih tehničkih uslova da bi književnost, filmovi i pozorišta postali pristupačni osobama sa invaliditetom. Pravilo 11. Rekreacija i sport

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko će poduzeti mjere da osobe sa invaliditetom imaju jednake mogućnosti za rekreaciju i sport.

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju uvesti mjere kako bi mjesta za rekreaciju i sport, hoteli, plaže, sportska igrališta, gimnastičke dvorane itd. bila pristupačna osobama s invaliditetom. Takve mjere trebaju obuhvatiti pomoć osoblju u rekreacijskim i

sportskim programima, uključujući projekte za razvoj metoda pristupačnosti i participacije, te programa informisanja i osposobljavanja. 2. Turistički organi, putničke agencije, hoteli, dobrovoljne organizacije i drugi koji se bave rekreacijskim djelatnostima ili putovanjima trebaju svoje usluge pružati svakome, vodeći računa o posebnim potrebama osoba sa invaliditetom. Potrebno je organizovati odgovarajuću obuku da bi se ovaj proces potpomogao. 3. Sportske organizacije treba podsticati da razvijaju mogućnosti za sudjelovanje osoba sa invaliditetom u sportskim aktivnostima. U nekim slučajevima same mjere za pristupačnost mogu biti dovoljne da se pruži mogućnost sudjelovanja. U drugim slučajevima bit će potrebne specijalne igre i specijalni aranžmani. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju poduprijeti sudjelovanje osoba sa invaliditetom u nacionalnim i internacionalnim sportskim priredbama. 4. Osobama sa invaliditetom koje sudjeluju u sportskim aktivnostima treba omogućiti obuku i trening iste kvalitete kao ostalim učesnicima. 5. Organizatori sporta i rekreacije trebaju konsultovati organizacije osoba sa invaliditetom kad planiraju pružanje svojih usluga osobama sa invaliditetom. Pravilo 12. Religija Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju podsticati mjere za ravnopravno sudjelovanje osoba sa invaliditetom u vjerskom životu zajednica u kojima žive.

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju podsticati, u dogovoru sa vjerskim vlastima, mjere za uklanjanje diskriminacije pa učiniti vjerske aktivnosti dostupne osobama sa invaliditetom. 2. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju podupirati pružanje informacija o pitanjima invalidnosti vjerskim ustanovama i organizacijama. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko također, trebaju podsticati vjerske vlasti da informisanjem o invalidskoj politici uključe u programe obrazovanja za vjerske profesije kao i u programe pouke o vjeri. 3. Također, trebaju olakšati dostupnost vjerske literature osobama sa oštećenim čula. 4. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko i/ili vjerske organizacije trebaju se savjetovati s organizacijama osoba s invaliditetom kod uvođenja mjera za ravnopravno sudjelovanje u vjerskim aktivnostima. III -MJERE ZA PRIMJENU

Pravilo 13. Informisanje i istraživanje Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko preduzimaju konačnu odgovornost za skupljanje i širenje informacija o životnim uslovima osoba sa invaliditetom te za podspješivanje sveobuhvatnog istraživanja o svim aspektima, uključujući tu i zapreke koje utiču na život osoba sa

invaliditetom.

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju u redovnim razmacima, skupiti statističke i druge podatke, specificirano po spolu, o životnim uslovima osoba sa invaliditetom. Takvo skupljanje podataka može se provoditi u vezi sa općim propisima građanstva i kod izrade pregleda o kućanstvima pa se može obaviti, među ostalim, u uskoj vezi sa sveučilištima, istraživačkim ustanovama i organizacijama osoba sa invaliditetom. Kod skupljanja podataka treba uključiti pitanja o programima i službama te o njihovu korištenju. 2. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju razmotriti mogućnost osnivanja banke podataka o invalidnosti, koja bi uključivala statistike o dostupnim službama i programima, kao i o različitim skupinama osoba sa invaliditetom. Treba pri tom imati na umu potrebu zaštite privatnosti i ličnog integriteta pojedinaca. 3. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju pokrenuti i podupirati programe istraživanja o socijalnim i ekonomskim problemima te pitanjima participacije što utiče na život osoba sa invaliditetom i njihovih porodica. Takva istraživanja trebaju obuhvatiti proučavanja o uzrocima, tipovima i učestalosti invaliditeta te ispitivanja dostupnosti i efikasnosti postojećih programa kao i potrebe razvoja i evaluacije službi i mjera podrške. 4. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju razviti i usvojiti terminologiju i mjerila za provođenje državnih propisa u saradnji sa organizacijama osoba sa invaliditetom. 5. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju olakšati sudjelovanje osoba sa invaliditetom u skupljanju podataka i istraživanju. U provedbi ovih Broj41-Strana986 SLUŽBENI GLASNIK BiH Srijeda,24.decembra2003.

istraživanja nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju naročito promicati sudjelovanje kvalifikovanih osoba sa invaliditetom.

6. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju podupirati razmjenu istraživačkih nalaza i iskustava. 7. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju poduzimati mjere za širenje informacija i znanja o invalidnosti na svim političkim i upravnim nivoima u okviru državnih, regionalnih i lokalnih sfera. Pravilo 14. Kreiranje politike i

planiranje

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko će se pobrinuti da aspekti invaliditeta budu uključeni u svako relevantno kreiranje politike i državno planiranje.

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju pokrenuti i planirati adekvatnu politiku za osobe sa invaliditetom na državnom nivou te stimulirati i

podupirati djelovanje na regionalnom i lokalnom nivou. 2. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju uključiti organizacije osoba sa invaliditetom u svako donošenje odluka koje je povezano sa planovima i programima što se odnose na osobe sa invaliditetom, ili koje utiču na njihov ekonomski ili socijalni položaj. 3. Potrebe ili problemi osoba sa invaliditetom trebaju biti

uklopljeni u opće razvojne planove, a ne tretirani posebno. 4. Konačna odgovornost nadležne vlasti Bosne i Hercegovine,

entiteta i Distrikta Brčko za položaj osobe sa invaliditetom ne skida odgovornost s drugih. Svako kome su u društvenoj zajednici povjerene službe i aktivnosti ili obaveza davanja informacija treba biti podstaknut da prihvati svoju odgovornost kako bi takvi programi postali dostupni

osobama sa invaliditetom. 5. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju olakšati lokalnim zajednicama razvijanje programa i mjera za osobe sa invaliditetom. Jedan način kako se to može učiniti može učiniti mogao bi biti izrada priručnika ili upitnika te pružanje podučavajućih programa za lokalno osoblje. Pravilo 15. Zakonodavstvo

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko su odgovorne za kreiranje zakonskih temelja za mjere kojima se ostvaraju ciljevi pune participacije i ravnopravnosti osoba sa invaliditetom.

1. Zakoni u Bosni i Hercegovini koji sadržavaju prava i obaveze građana trebaju sadržavati prava i obaveze osoba sa invaliditetom. Obaveza je nadležne vlasti Bosne i

Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko da omogući osobama sa invaliditetom uživanje njihovih prava, uključujući ljudska, građanska i politička prava na jednakoj osnovi kao i ostalim građanima. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko se moraju pobrinuti da organizacije osoba sa invaliditetom budu uključene u stvaranje nacionalnog zakonodavstva koje se odnosi na prava osoba sa invaliditetom, kao i u kontinuirano

ocjenjivanje tog zakonodavstva. 2. Zakonodavne akcije su nekada potrebne za uklanjanje stanja što mogu štetno uticati na život osoba sa

invaliditetom, uključujući ovdje njihovo uznemiravanje i viktiminizaciju. Sve diskriminacijske odredbe na štetu osoba sa invaliditetom moraju biti uklonjene. Državnom zakonodavstvu treba osigurati odgovarajuće sankcije u slučaju povreda načela nediskriminisanja. 3. Zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini koje se

odnosi na

osobe sa invaliditetom može postojati u dva različita oblika.

Prava i obaveze mogu biti uključene u opće zakonodavstvo ili sadržane u specijalnom zakonodavstvu. Specijano zakonodavstvo za osobe sa invaliditetom može biti

konstituisano na različite načine: (a) Stvaranjem posebnog zakonodavstva koje se bavi isključivo pitanjima invaliditeta; (b) Uključivanjem pitanja invaliditeta unutar zakonodavstva o posebnim pitanjima; (c) Posebnim spominjanjem osoba s invaliditetom u tekstovima koji služe za interpretiranje postojećeg zakonodavstva. Kombinacija ovih različitih pristupa mogla bi biti poželjna. Mogu se uzeti u obzir i afirmativne odredbe za akciju.

4. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko mogu odlučiti i o uspostavljanju formalnih zakonskih mehanizama za zaštitu interesa osoba sa invaliditetom. Pravilo 16. Ekonomska politika Na državama je odgovornost za finansiranje državnih programa i mjera kojima se stvaraju ravnopravni uslovi za osobe sa invaliditetom.

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju uključiti izdatke koji se odnose na pitanja invalidnosti u redovne proračune svih državnih, regionalnih i lokalnih vladinih organizacija. 2. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko, nevladine organizacije i druga zainteresovana tijela trebaju zajednički djelovati u izboru najefikasnijih puteva za podupiranje projekta i mjera važnih za osobe sa invaliditetom. 3. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju razmotriti upotrebu ekonomskih mjera (zajmova, poreskih izuzeća, posebno izdvojenih sredstava donacije, specijanih fondova itd.) radi stimulacije i podupiranja ravnopravnog sudjelovanja osoba sa invaliditetom u društvu. 4. U mnogim državama moglo bi biti preporučljivo utemeljenje fonda za razvoj na polju invalidnosti, iz kojeg bi se mogli podupirati razni pilot-projekti i programi samopomoći koji se spontano pojave. Pravilo 17. Koordinacija djelovanja Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko su odgovorne za osnivanje i jačanje državnih koordinacijskih odbora, ili sličnih tijela koja služe kao državno središte za pitanje invalidnosti.

1. Državni odbori za kordinaciju ili slični organi trebaju biti permanentni i temeljeni na zakonskim kao i na odgovarajućim administrativnim propisima. 2. Kombinacijom zastupnika privatnih i javnih organizacija nude se najveći izgledi za stvaranje međusektorskog i multidiscipliniranog sastava. Zastupnici mogu biti uzeti iz nadležnih ministarstava, organizacija osoba sa invaliditetom i nevladinih organizacija. 3. Organizacije osoba sa invaliditetom trebaju imati znatan uticaj u državnim koordinacijskim odborima kako bi se osigurala valjana informacija o njihovim problemima. 4. Državni koordinacijski odbori trebaju imati dovoljnu autonomiju i sredstva za obnavljanje svojih djelatnosti u vezi s njihovim ovlaštenjima u donošenju odluka. Oni bi Srijeda, 24. decembra 2003. SLUŽBENI GLASNIK BiH Broj 41-Strana 987

trebali podnositi svoje izvještaje na najvišem vladinom dogovoru s organizacijama osoba s invaliditetom, a osobe s nivou. invaliditetom trebaju biti uključene kao nastavnici, instruktori i savjetodavci u programima edukacije osoblja.

Pravilo 18. Organizacije osoba sa invaliditetom

4. Edukacija stručnih radnika u općinama od strateške je Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta važnosti, posebno u zemljama u razvoju. U tome moraju Brčko trebaju priznati pravo organizacijama osoba sa sudjelovati osobe s invaliditetom i treba uključiti razvijanje

invaliditetom da zastupaju osobe sa invaliditetom na odgovarajućih vrijednosti, kompetencije i tehnologije, kao i

nacionalnim kao i na regionalnim i lokalnim nivoima. Nadležne znanja koja mogu pružiti osobe s invaliditetom, njihovi

vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko također, roditelji, porodica i članovi lokalne zajednice.

trebaju priznati organizacijama osoba sa invaliditetom

savjetodavnu ulogu pri donošenju odluka o pitanjima Pravilo 20. Nadzor i ocjenjivanje o invalidnosti na nivou

invalidnosti. Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko, u vezi s primjenom Pravila

1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju ekonomski i na druge načine podupirati Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

osnivanje i jačanje organizacija osoba sa invaliditetom, Brčko su odgovorne za kontinuiranu kontrolu i ocjenjivanje članova njihovih porodica i/ili zastupnika. Nadležne vlasti primjene državnih programa i službi koje se odnose na

Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju izjednačavanje mogućnosti.

priznati ovim organizacijama njihovu ulogu u razvoju

invalidske politike. 1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju periodički i cjelokupno ocjenjivati državne

2. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta programe koji se odnose na invalidnost pa davati izvještaj

Brčko trebaju uspostaviti permanentnu komunikaciju s kako o temeljima tako i o rezultatima takvih ocjena.

organizacijama osoba s invaliditetom te osigurati njihovo sudjelovanje u kreiranju vladine politike. 2. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju izraditi i usvojiti terminologiju i kriterije za

3. Uloga organizacija osoba s invaliditetom može biti u tome evoluciju programa i službi koje se odnose na invalidska

da identificiraju potrebe i prioritete, da sudjeluju u pitanja.

planiranju, primjeni i evaluaciji službi i mjera koje se tiču

života osoba s invaliditetom, te da doprinose razvijanju 3. Ovi kriteriji i terminologija trebaju biti napravljeni u uskoj

svijesti u javnosti i zagovaraju promjene. saradnji s organizacijama osoba s invaliditetom i to počevši od najranije faze konceptiranja i planiranja.

4. Kao instrument samopomoći, organizacije osoba sa

invaliditetom pronalaze i promiču među članstvom mo-4. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, trebaju sudjelovati u mogućnosti za razvijanje sposobnosti na različitim poljima kao međunarodnoj saradnji kako bi se stvorili zajednički i međusobno pomaganje i razmjenu informacija. standardi za nacionalno vrednovanje na polju invalidnosti. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

5. Organizacija osoba s invaliditetom mogu obavljati svoju Brčko trebaju također podsticati na sudjelovanje državne savjetodavnu ulogu na mnogo različitih načina npr. tako da koordinacijske odbore. imaju stalne predstavnike u odborima ustanova koje vlade finansiraju, zatim sudjelovanje u javnim komisijama i 5. Vrednovanje različitih programa na polju invalidnosti treba pruženjem stručnog znanja o različitim projektima. biti ugrađeno u fazi planiranja, tako da se može ocijeniti cjelokupna efikasnost ostvarivanja njihovih ciljeva.

6. Savjetodavna uloga organizacija osoba s invaliditetom treba biti permanentna kako bi se razvila i produbila razmjena Pravilo 21. Tehnička i ekonomska saradnja mišljenje i međusobnog informisanja nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko i organizacije. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, obavezne su saradivati i poduzimati mjere za poboljšanje životnih uslova

7. Organizacije trebaju biti trajno predstavljene u nacionalnim osoba s invaliditetom u zemljama u razvoju. koordinacijskim odborima i sličnim tijelima. 1. Mjere za postizanje izjednačenih mogućnosti za osobe sa 8. Ulogu lokalnih organizacija osoba s invaliditetom treba invaliditetom, uključujući ovdje i izbjeglice s invaliditetom, razvijati i jačati kako bi se omogućio njihov uticaj na trebaju biti dio općih razvojnih programa. općinskom nivou. 2. Ovakve mjere trebaju biti uključene u sve oblike tehničke i Pravilo 19. Edukacija osoblja ekonomske saradnje, bilateralne i multilateralne, vladine i nevladine. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, moraju Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta iznositi probleme invalidnosti u raspravama u saradnji sa Brčko su odgovorne za to da se osigura adekvatna edukacija na drugim državama. svim nivoima za osoblje koje je uključeno u planiranje i ostvarivanje programa i službi što se odnose na osobe s 3. Kad se planiraju i razmatraju programi tehničke i invaliditetom. ekonomske saradnje, posebnu pažnju treba posvetiti učinku ovakvih programa na položaj osoba s invaliditetom. Od 1. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta najveće je važnosti da osobe sa invaliditetom i njihove Brčko se trebaju pobrinuti da svi organi koji pružaju usluge organizacije budu konsultirane u vezi sa svakim razvojnim u polju invaliditeta pruže odgovarajuću edukaciju svom projektom koji se na njih odnosi. One moraju biti direktno osoblju. uključene u razvoj, primjenu i ocjenjivanje takvih projekata. 2. U edukaciji stručnjaka na polju invalidnosti kao i pružanja 4. Među prioriternim područjima tehničke i ekonomskeinformacija o invalidnosti u općim obrazovnim saradnje trebaju biti:

programima, treba se adekvatno održavati princip punog sudjelovanja i ravnopravnosti. - Razvoj ljudskih snaga razvijanjem vještina, sposobnosti i potencijala osoba s invaliditetom te pokretanje

3. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta djelatnosti koje vode ka zapošljavanju osoba sa

Brčko trebaju izraditi programe stručne edukacije u invaliditetom i onih koji za njih rade.

Broj41-Strana988 SLUŽBENI GLASNIK BiH Srijeda,24.decembra2003.

-Razvoj i propagiranje odgovarajućih tehnologija i stručnih znanja u pitanjima invalidnosti.

5. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko se također podstiču da podupru osnivanje i jačanje

organizacija osoba sa invaliditetom. 6. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju poduzeti mjere za bolje upoznavanje

problema invaliditeta u krugu osoblja koje djeluje na svim

nivoima provođenja programa tehničke i ekonomske

saradnje. Pravilo 22. Međunarodna saradnja

Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, će aktivno sudjelovati

u međunarodnoj saradnji u vezi s politikom izjednačavanja

mogućnosti za osobe s invaliditetom.

1. U okviru Ujedinjenih naroda, specijanih ustanova i drugih

zainteresiranih međuvladinih organizacija, nadležne vlasti

Bosne i Hercegovine trebaju sudjelovati u razvoju

invalidske politike. 2. Kadgod je to moguće nadležne vlasti Bosne i Hercegovine

trebaju unijeti pitanja invalidnosti u opća pregovaranja o

standardima, razmjeni informacija, razvojnim programima

itd. 3. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta

Brčko trebaju podsticati i podupirati razmjenu znanja i

iskustava između: -Nevladinih organizacija koje se bave problemima

invalidnosti;

-Istraživačkih ustanova i individualnih istraživača koji

se bave problemima invalidnosti;

-Predstavnik stručnih programa i stručnih grupa na

polju invalidnosti;

- Organizacija osoba sa invaliditetom;

- Odbora za koordinaciju.

4. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, se moraju pobrinuti

da Ujedinjeni narodi i specijalizirane ustanove kao i

međuvladina i međuparlamentarna tijela, na globalnom

nivou i na nivou regija uključe u svoj rad svjetske

regionalne organizacije osoba sa invaliditetom. IV -MEHANIZAM ZA NADZOR

1. Svrha mehanizama za nadzor jest pospješivanje efikasne

primjene Pravila. On će državama pomoći da ustanove

stepen primjene Pravila i mjerit će napredak. Nazorom treba

otkrivati smetnje i predlagati određene mjere koje će

doprinijeti uspješnoj primjeni Pravila. Mehanizam nadzora

vodit će računa o ekonomskim, socijalnim i kulturnim

karakteristikama pojedinih država. Važan element treba biti osiguranje savjetodavne službe te razmjena iskustava i informacija između država. 2. Nadzor nad primjenom pravila obavljat će se u okviru sastanaka Komisije za socijalni razvoj. Bude li potrebno, bit će postavljen na rok od tri godine, specijalni izvjestitelj s relevantnim i opsežnim iskustvom u problemima invalidnosti međunarodnih organizacija, financiran izvanproračunskim sredstvima, da bi nadzirao primjenu Pravila. 3. Međunarodne organizacije osoba sa invaliditetom koje imaju savjetodavan status u Ekonomskom i socijanom vijeću te organizacije što zastupaju osobe sa invaliditetom koje još nisu organizovale svoje organizacije, trebaju biti pozvane da međusobnim dogovorom stvore panel eksperata, u kojem će organizacije osoba sa invaliditetom imati većinu, uzimajući u obzir razne vrste invaliditeta i potrebnu ravnomjernu geografsku zastupljenost, da bi specijalni izvjestitelj, a kada je potrebno i Sekretarijat s tom skupinom stručnjaka konsultovali.

4. Panel eksperata bit će podstaknut od strane specijalnog izvjestitelja da ispituje, da savjetuje i pribavlja povratnu informaciju i sugestije o promicanju, primjeni i nadzoru nad Pravilima. 5. Specijalni izvjestitelj poslat će seriju pitanja državama, tijelima u okviru sastava Ujedinjenih naroda te među vladinim i nevladinim organizacijama, uključujući organizacije osoba sa invaliditetom. Ova serija pitanja treba se baviti problematikom planova za primjenu Pravila u državama. Pitanja trebaju biti selektivne prirode i pokrivati brojna specifična pravila za temeljno vrednovanje. Kod pripremanja ovih pitanja specijalni izvjestitelj treba se savjetovati s panelom eksperata i Sekretarijatom. 6. Specijalni izvjestitelj nastojat će uspostaviti neposredan dijalog ne samo sa državama već i sa nevladinim organizacijama, tražeći njihova gledišta i komentare o bilo kojoj informaciji koju namjerava uključiti u izvještaje. Specijalni izvjestitelj pobrinut će se za savjetodavne usluge o primjeni i nadzoru nad Pravilima te za pomoć pri pripremanju odgovora na seriju pitanja. 7. Odjel za koordiniranje politike i pomoć razvoja pri Sekretarijatu, kao središnje mjesto Ujedinjenih naroda za probleme invalidnosti, kao i Program za razvoj Ujedinjenih naroda te druga tijela i mehanizmi u sastavu Ujedinjenih naroda, kao što su regionalne komisije i specijalizirane ustanove te zajednički sastanci ustanova, saraživat će sa Specijalnim izvjestiteljem u primjeni i nadzoru nad Pravilima na nacionalno nivou. 8. Specijalni izvjestitelj će uz pomoć Sekretarijata pripremiti izvještaje za podnošenje Komisiji za socijalni razvoj na njezinom trideset i četvrtom i trideset i petom zasjedanju. Kod pripremanja ovih izvještaja, izvjestitelj treba

konsultovati panel stručnjaka. 9. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju podsticati državne koordinacijske odbore ili slična tijela da sudjeluju na primjeni Pravila i nadzoru. Kao središnja mjesta za pitanja invalidnosti na nacionalnom nivou, ovi odbori trebaju biti podstaknuti da stvore procedure za koordiniranje nadzora primjene Pravila.

Organizacije osoba s invaliditetom treba ohrabriti da se aktivno zauzimaju u procesu nadzora na svim nivoima. 10. Ako se osiguraju sredstva izvan proračuna, treba otvoriti

jedno ili više mjesta za međuregionalne savjetodavce o Pravilima kako bi pružali direktne usluge državama, uključujući: -organizovanje državnih i regionalnih seminara o sadržaju Pravila;

- izrada smjernica za pomoć u strategiji primjene Pravila;

- širenje informacija o najuspješnijim načinima primjene Pravila.

11. Na svom trideset i četvrtom sastanku Komisija za socijalni razvoj treba osnovati radnu grupu s neodređenim brojem članova da bi ispitala izvještaj specijalnog izvjestitelja i dala preporuke kako usavršiti primjenu Pravila. Kod razmatranja izvještaja specijalnog izvjestitelja Komisija će preko svoje radne grupe konsultovati međunarodne organizacije osoba s invaliditetom i specijalne ustanove, u skladu s pravilima 71.

i 76. Pravilnika o postupku Ekonomskog i socijalnog vijeća. 12. Na svom sastanku koji slijedi završetku mandata

specijalnog izvjestitelja, Komisija treba razmotriti

mogućnosti bilo obnove mandata ili imenovanja novog

specijalnog izvjestitelja bilo stvaranja novog mehanizma za Srijeda, 24. decembra 2003.

SLUŽBENI GLASNIK BiH Broj 41-Strana 989

nadzor, pa dati odgovarajuće preporuke Ekonomskom i socijalnom vijeću.

13. Nadležne vlasti Bosne i Hercegovine, entiteta i Distrikta Brčko trebaju stimulisati da daju svoje doprinose Fondu Ujedinjenih naroda za pitanje invalidnosti, kako bi se unapređivala primjena Pravila.